

Niets is erger dan het vertellen

ANJA SLENDEBROEK EN
MALIKA EL MOURIDI

23

Liever nachtmerries en hoofdpijn dan hulp zoeken. Dat blijkt voor Turkse en Marokkaanse slachtoffers van seksueel geweld te gelden. Het taboe op seksueel geweld is zo groot dat slachtoffers hulp afslaan, zelfs als deze rechtstreeks in een gesprek wordt aangeboden. Vertellen wat er gebeurd is kan zulke verstrekkende gevolgen hebben voor het slachtoffer en haar familie dat ze liever haar mond houdt. Experts signaleren dit taboe en buigen zich over oplossingsrichtingen.

Elk slachtoffer van seksueel geweld heeft te maken met gevoelens van schuld en schaamte en vindt het daarom moeilijk om over het gebeurde te praten. Maar niet elk slachtoffer is opgegroeid in een omgeving waar het onderwerp seksueel geweld of zelfs seksualiteit bespreekbaar is. Meiden en vrouwen uit een eercultuur, waarin de familie-eer, maagdelijkheid en collectivisme belangrijker zijn dan het individu, verliezen door seksueel geweld hun eer. Het verlies van hun maagdelijkheid, betekent tevens het verlies van hun zelfvertrouwen. Het bepaalt namelijk in grote mate de waarde van een meisje. Als ze praten over wat er gebeurd is, zal de gemeenschap hen eerder verketteren dan dat zij op begrip kunnen rekenen. De gevolgen kunnen groot zijn: extra controle thuis (want je bent immers geen maagd meer), weggestuurd worden naar het land van herkomst, huwen met de dader, uithuwelijking (zonder dat deze partij weet van het gebeurde), uithuwelijking aan een 'slechte' partij en scheiding in geval van een huwelijk, ongehuwd blijven, verstoting (het slachtoffer uit de familie, of de familie uit de gemeenschap) en in het ergste geval eerwraak. Daarbij komt dat de schuld vaak bij het slachtoffer wordt gelegd: 'ze zal het wel hebben uitgelokt, ze heeft vast aanleiding gegeven'.¹

Ingeslikte normen

Binnen eerculturen is er vaak sprake van onderdrukking: vrouwen en meisjes zijn hiërarchisch ondergeschikt aan mannen en jongens en er geldt een dubbele moraal. Van vrouwen en meisjes wordt verwacht dat zij gehoorzaam en bescheiden zijn, mondigheid hoort daar niet bij. De schaamte en het verantwoordelijkheidsgevoel voor de familie zitten diep en het respect voor de ouders is groot. Van generatie op generatie worden deze normen en waarden aan meisjes én jongens doorgegeven, ook in Nederland.

Vrouwen en meisjes hebben deze normen als het ware ingeslikt.² De westerse normen hebben hier nauwelijks invloed op, het veranderingsproces verloopt langzaam. Deze 'geïnternaliseerde onderdrukking' maakt, samen met het taboe op alles wat met seksualiteit te maken heeft, dat slachtoffers zwijgen. Daarnaast ontbreekt het hen aan kennis over hun rechten, over wat strafbaar is en over mogelijke hulpverlening. Weten zij wel waar ze voor hulp terecht kunnen, dan is gebrek aan vertrouwen dat hun geheim veilig is alsnog een reden om van hulp af te zien. Meisjes zijn bijvoorbeeld bang dat de huisarts verplicht is de ouders op de hoogte te stellen.

Voetnoten:

- 1 Interessant zijn de boeken van Rob Ermers, *Eer en eerwraak, definitie en analyse*. AMSTERDAM (Bulaaq) 2007 en van L. Terpstra, A. van Dijke, *Buitengesloten: Meiden vertellen over hun worsteling met familie-eer, Tien portretten*. AMSTERDAM (SWP) 2006.
- 2 Een beschrijving hoe de dubbele moraal wordt geïnternaliseerd is ook te vinden in: P. Vennix, I. Vanwesenbeeck / Rutgers Nisso Groep, *Seksualiteit en relaties van Turkse en Marokkaanse Nederlanders, een literatuurstudie naar culturele, religieuze en maatschappelijke invloeden*. DELFT (Eburon) 2005. Paragraaf 7.2.

Verwijzers

Het Landelijk Psychotraumacentrum voor Kinderen en Jongeren van het Universitair Medisch Centrum Utrecht, constateerde in 2009 dat onder de slachtoffers die zich hadden gemeld geen enkel meisje was van Turkse of Marokkaanse afkomst. Dit is opmerkelijk, omdat uit onderzoek blijkt dat meisjes van Turkse en Marokkaanse afkomst even vaak met seksueel geweld in aanraking komen als autochtone meisjes.³ Het Psychotraumacentrum organiseerde daarom een bijeenkomst met experts uit het hele land. Naast de problematiek van de vrouwen en meisjes zelf, was er ook uitgebreid aandacht voor de hulpverlening, omdat er nog onvol-

doende antwoorden zijn op de hulpvraag van deze slachtoffers.⁴ Een heel concreet punt dat problemen oplevert is de zorgverzekering. Meisjes hebben meestal nog geen eigen verzekering en brieven van de verzekeraar komen terecht bij de ouders, waardoor deze vragen kunnen gaan stellen of op de hoogte worden gebracht van het gebeurde. Er zou een protocol moeten komen om hun anonimiteit te waarborgen.

Voor er echter sprake is van een zorgverzekeraar zijn er al heel wat drempels. De signalen die deze meisjes geven, worden vaak niet opgemerkt door mogelijke verwijzers, zoals huisartsen, jongerenwerkers, leraren en vertrouwenspersonen op scholen. Wellicht omdat professionals het zelf gênant vinden om over seksgerelateerde onderwerpen te praten, of moeilijk vinden om door te vragen.⁵ Maar het is ook lastig om de signalen te herkennen. Als een Turks of Marokkaans meisje bijvoorbeeld plotseling veel vragen stelt over maagdenvliescorrecties zou er bij de professional een lichtje moeten gaan branden en zou hij of zij, voorzichtig en deskundig, door moeten vragen naar seksueel geweld. Eerherstel kan namelijk een acute zorg zijn voor een Marokkaans of Turks meisje dat seksueel geweld heeft meegemaakt en een maagdenvliescorrectie is daarvoor een oplossing. Veiligheid door eerherstel is dan vaak belangrijker dan de geestelijke verwerking. Slachtoffers worden hierdoor niet verwezen naar de hulpverlening.

Hulpverlening

De westerse hulpverlening is nog onvoldoende toegesneden op de problematiek van Turkse en Marokkaanse meisjes; hen wordt dezelfde hulp geboden als autochtone meiden en vrouwen. Het gangbare idee is om vanuit een individualistische cultuurgedachte hulp te bieden. Te vaak nog wordt ervan uit-

○ *Dubbel taboe: een vriendje en ook nog van het verkeerde geloof.*

gegaan dat ouders en familie achter de hulp staan en erbij betrokken zijn, terwijl Turkse en Marokkaanse meisjes de ouders juist niet willen betrekken bij de behandeling. Binnen de hulpverlening wordt de problematiek doorgaans open en bloot op tafel gelegd en het komt voor dat een slachtoffer, in het kader van de behandeling, met iemand die ze vertrouwt móet praten over wat haar overkomen is. Dat kan voor deze meiden en vrouwen juist grote consequenties hebben. Consequenties die voor een doorsnee hulpverlener meestal niet te overzien zijn en niet begrepen worden. De hulpverlening is niet bekend met de culturele achtergrond en de problematiek waar deze meiden en vrouwen mee worstelen. En die kennis is juist van groot belang om te voorkomen dat er verkeerde adviezen worden gegeven. Zoals zo treffend wordt gezegd in het nawoord van het boek *Meisje voor dag en nacht*: "In plaats dat ik over mijn problemen praat, zit ik voortdurend mijn cultuur uit te leggen."⁶ Interculturalisatie van de hulpverlening is een van de antwoorden op dit gebrek aan kennis. Dat kan onder andere door scholing

van het personeel in de specifieke problematiek en door bijvoorbeeld te streven naar meer kleur in de samenstelling van het team. De paradox is echter dat het aanstellen van Turkse en Marokkaanse hulpverleners mogelijk het vertrouwen en de openheid van slachtoffers belemmert, uit angst voor roddel. Verder moeten hulpverleners ook niet doorslaan bij het betrekken van eerwraak in de behandeling. Klacht is dat hulpverleners die wel deze kennis hebben bang worden, terwijl zij zich juist alleen moeten richten op het hulpverlenen.

Ook de vorm van hulp, vaak groepstherapie, kan Turkse of Marokkaanse vrouwen en meiden afschrikken, uit angst dat hun geheim niet veilig is. Groepstherapie waar meiden met verschillende soorten traumatische ervaringen aan deel kunnen nemen zou de drempel kunnen verlagen. De nadruk wordt dan niet op seksueel geweld gelegd, maar op de verwerking van een trauma. Een andere verbetering van de therapie zou kunnen zijn om het geloof te betrekken bij de behandeling. Veel van deze meiden hebben namelijk veel steun aan de islam. Zij zullen zich hierdoor begrepen en veilig voelen. Instellingen die hulp verlenen aan slachtoffers na seksueel geweld zullen nog flink aan hun bekendheid moeten werken, bijvoorbeeld tijdens intervisiebijeenkomsten met huisartsen, bij deskundigheidsbevordering aan jongerenwerkers en zeker ook aan scholen. Juist op school is de kans groot dat een slachtoffer, bijvoorbeeld na een les seksuele voorlichting, een signaal afgeeft. Daarbij moet duidelijk voor het voetlicht komen dat ouders niet per se bij een behandeling betrokken hoeven te worden. Een slachtoffer kan ook zelf bepalen wie zij wil informeren en betrekken bij de behandeling. Een onderzoek naar de traumahulpverlening in Turkije of Marokko zou wel eens veel informatie en inzichten kunnen opleveren. Met name in Turkije is men verder met de taboedoorbreking van het onderwerp seksueel geweld. Het is erg interessant om te achterhalen welke werkwijzen daar worden gehanteerd, zowel bij de voorlichting als bij de behandeling.

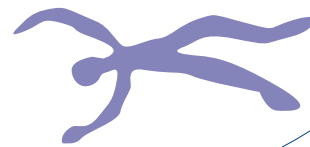
Lotgenoten & internet

Slachtoffers kloppen weliswaar (nog) niet bij de hulpverlening aan, maar zoeken wel lotgenotencontact via internet. Internet is dan ook een goed kanaal om jongeren te berei-

Voetnoten:

- 3 Actuele cijfers over seksueel geweld zijn te vinden in *Rapport Seksuele gezondheid in Nederland*. UTRECHT (Rutgers Nisso Groep) 2009.
- 4 Expertmeeting *Hulp na eenmalig seksueel geweld bij meisjes en jonge vrouwen van Turkse en Marokkaanse afkomst; hoe maken we het bespreekbaar?* Deze vond plaats op 12 januari 2010. Malika El Mouridi, adviseur van Elan was een van de deelnemers. In dit artikel zijn bevindingen van de expertmeeting verwerkt.
- 5 Uit de netwerkdag *Samen het stilzwijgen doorbreken* georganiseerd door VSK hulp na seksueel misbruik, kwam naar voren dat ook hulpverleners het erg moeilijk vinden om over seksualiteit te praten, wat het voor elk slachtoffer van seksueel geweld problematisch maakt hulp te krijgen. Deze dag vond plaats op 30 september 2010 en werd georganiseerd VSK, Hulp na seksueel misbruik te Nijmegen. Malika El Mouridi, adviseur van Elan was de dagvoorzitter, spreker en workshopleider. Ook uit deze bijeenkomst zijn gegevens verwerkt.
- 6 R. van der Zee, *Een meisje voor dag en nacht*. (2^e druk, p251). BREDA (de Geus) 2010.

Niets is erger dan het vertellen

ken met informatie. Bijvoorbeeld door op populaire sites banners te plaatsen met een verwijzing naar een kort filmpje of stripje over het onderwerp seksueel geweld. Verkrachte of aangerande meisjes van Turkse of Marokkaanse afkomst voelen zich gesterkt om hun verhaal te vertellen als ze ervaren dat iemand met dezelfde culturele achtergrond dit ook durfde. Vaak hebben meisjes tot dat moment het gevoel de enige te zijn die seksueel geweld heeft meegemaakt. Op allerlei websites reageren allochtone meiden en jongens uit een eercultuur, vooral Turkse en Marokkaanse jongeren, op nieuwsberichten over het onderwerp, of zoeken zij hulp. Er zijn inmiddels ook websites speciaal voor Turkse en Marokkaanse jongeren waar informatie te vinden is over seksgerelateerde onderwerpen met als doel taboes op dit gebied te doorbreken.⁷

Internet is in de beleving van de slachtoffers anoniem en daarom veilig: het is zeker een idee om een anoniem hulpverleningstraject te starten via internet.

Taboedoorbreking

Het gaat langzaam, maar er verandert wel iets binnen Turkse en Marokkaanse gemeenschappen. Dit geldt trouwens ook voor de Hindoestaanse gemeenschap. Er zijn vrouwen die ten strijde trekken, ook al wordt dat hun niet in dank afgenomen. En de invloed van emancipatie doet zich langzamerhand gelden: moeders worden meer en meer bewust door bezoeken aan het consultatiebureau, de inburgeringscursus of een empowermenttraining die ze volgen. Ook de emancipatie van Turkse en Marokkaanse meiden verloopt voorspoedig. Alleen emancipatie op het gebied van seksualiteit blijft erg achter, zeker als het om de jongens gaat. Veel jongens van de tweede en derde generatie vinden het volstrekt onacceptabel als hun zus een vriend zou hebben, sommigen zouden haar er zelfs om mishandelen, terwijl ze zelf wel vriendinnetjes hebben.⁸

Het proces van taboedoorbreking kan van buitenaf gestimuleerd worden, door met een goed opgezet plan aansluiting te zoeken bij onderwijsprogramma's, bijvoorbeeld bij vakken als Maatschappijleer of het thema Actief Burgerschap. Leraren en eventueel gemotiveerde leerlingen kunnen actief betrokken worden in het opzetten van de voorlichting. Andere kanalen zijn bijvoorbeeld moskeeën. Bijna elke moskee heeft een vrouwenafde-

ling, waarmee contact kan worden gelegd om het onderwerp binnen de groep bespreekbaar te maken. Maar er zijn ook imams die het onderwerp gewoon aansnijden tijdens de vrijdagmiddagpreek en dan niet alleen in algemeenheden, maar ook in detail.

Vrouwenorganisaties zijn sowieso een belangrijke schakel om meisjes en moeders met een migrantenachtergrond te bereiken. Zij zijn belangrijk omdat moeders ook degenen zijn die taboes in stand houden en normen doorgeven aan hun dochters en zonen. Zij kijken weg omdat ze vaak zelf het slachtoffer van seksueel geweld zijn. Binnen de organisaties zijn veel actieve vrouwen die graag mee zouden willen denken en helpen met het opzetten van een voorlichtingscampagne.

Voortgang

De eerste stappen om slachtoffers van seksueel geweld uit een eercultuur te kunnen helpen zijn gezet en er zijn nog volop ideeën hoe het beter kan. Het is goed om hierbij een tweesporenbeleid te volgen: verbetering van de hulpverlening en daarnaast het taboe op seksueel geweld bij deze groepen doorbreken.

Wat doet Elan?

Elan besteedt aandacht aan taboe-onderwerpen en draagt daarmee bij aan het agenderen en bespreekbaar maken ervan. Op 9 december 2010 organiseerde Elan een Gelderse bijeenkomst *Taboes doorbreken*. Elan heeft een groot netwerk en kan helpen om de eerste contacten te leggen met vrouwenorganisaties. Elan kan tevens adviseren bij interculturele sensibilisatie van de hulpverlening en bij het bereiken van de doelgroep.

Het Psychotraumacentrum geeft inmiddels voorlichtingen op scholen, waarbij ze zich baseren op alle informatie uit de expertmeeting en uit een focusgroep van jongeren uit de doelgroep. Eind 2010 publiceren zij hun bevindingen.

Onderzoek naar seksueel geweld bij groepen met een eercultuur kan meer duidelijkheid geven over de omvang en aard van de problematiek en de urgentie aantonen.

Helemaal als het gaat om jongens en seksueel geweld weten we weinig. Lastig, want vanwege het taboe is onderzoek ingewikkeld. Ook over groepen die relatief kort in Nederland zijn, zoals bijvoorbeeld Afghanen, Iraniërs en Irakezen, is niet zo veel bekend.

En natuurlijk zijn er steeds meer instellingen en organisaties die zich deze problematiek aantrekken. De Nijmeegse stichting VSK hulp na seksueel misbruik voert bijvoorbeeld het project uit *Allochtone meiden en vrouwen 'in-zicht'*, gericht op een verbeterde informatievoorziening aan allochtone meiden en vrouwen en op samenwerking met allochtone (vrouwen)organisaties.

Nu seksueel misbruik in eerculturen meer en meer op de agenda staat, is er een voedingsbodem gelegd om met voorlichting 'binnen te komen' bij groepen en organisaties en deskundigheidsbevordering in de hulpverlening gestalte te geven.

Het voelt tegenstrijdig dat in culturen waar maagdelijkheid zo belangrijk is, die maagdelijkheid ook zo geschonden wordt. De grootste slag die we kunnen maken is dat dit taboe binnen eerculturen bespreekbaar wordt. Het is een illusie dat we seksueel misbruik zouden kunnen uitbannen. Wat we wel kunnen bereiken is dat slachtoffers van seksueel misbruik erkend worden en dat meisjes en vrouwen die dit overkomt erover durven te praten en de hulp durven vragen die ze nodig hebben om het gebeurde te verwerken. ●

Anja Slendebroek en Malika El Mouridi
zijn adviseur bij Elan

Voetnoten:

- 7 Voorbeelden zijn www.nieuws.marokko.nl, www.forums.hababam.nl, www.hulpmix.nl, www.geentaboes.marokko.nl en www.geentaboes.hababam.nl. Deze laatste drie sites zijn tot stand gekomen in samenwerking met jonge mensen van Turkse en Marokkaanse afkomst. Ze geven antwoord op vragen die deze jongeren hebben.
- 8 id. P. Vennix, I. Vanwesenbeeck
- 9 A. van Dijk et al, *Ik ga er niet te diep op in, professionals aan het woord over eergegerelateerd geweld in Friesland*. LEEUWARDEN (Fier Fryslân) 2006.